

je kmalu pozabljena in z njo je pozabljena vsa njena mehkoba in prisrčnost. Ob koncu knjige ni niti drobne odseva več nekdanje mirne poezije, le brutalna tendenca tolče v taktu himne heretikov s trdo pestjo ob glavo: Svoboda, luč, resnica — noč, tema in robstvo. To je strašna pot in človek ob njej jasno spozna, kako težko — da ne rečemo nemogoče — je spravljati živi razvoj umetnosti v mrtve predale teorije. A to je le začetek in konec, med njima pa je še smrt in življenje struj, nastajanje in pojevanje smeri. Vmes je še Vodnik in njegov čas, tista naivna doba prebujajoče se umetnosti, ko poje pesnik z mirno navdušenostjo dramila svojim rojakom. In nato Prešern — s čudovitim, klasiško odmerjenim izrazom in s toplo, upijljivo resignacijo nesrečnega trubadurja. Odkod je prišel trubadur v tiste kraje in kako sodi v tiste čase? In že je pozabljen, le od Koseskega trdih verzov odmeva cela Kranjska. Prišla je doba taborov in slovenstva, pustila je za seboj topel dih, ki veje iz tistih časov pijane domovinske ljubezni, rodila nam je Levstika in Jenka in je šla. Potem je zanesel Stritar tujo umetniško strujo k nam, ki je zmagovala, toda tudi njej je že bilo napisano na čelu znamenje smrti. In res je umrl letos njen zadnji veliki učenec, Gregorčič.

In zdaj se je začela moderna. „Združila je dušo kot svoj glavni predmet in svoj namen z naravo kot sredstvom in sliko ter nam je na ta način ustvarila tisto bogato metaforiko in simboliko, ki je značilna za sedanjo poezijo... Svet izgine v subjektu in se rodi iz subjekta; zato neprestane halucinacije. Vsemu je merilo človek — zato ni ne greha, ne kesanja; samo čustvo je in subjekt. Volja in navdušenje je izginilo; tako hodijo in prihajajo junaki slučajno in nezavestno na svoje mesto.“ (Ilešič v uvodu.) To smo imeli priliko poudarjati pri vsaki knjigi naše moderne: Tuja vsemu realizmu in vsej naravi hodi slučajno in nezavestno po svojih potih kakor njeni junaki, hlepeč samo po originalnosti in efektu. Vsaka vez s preteklostjo in tradicijo je pretrgana, moderna je celo naravnost nasprotna vsem prejšnjim strujam: Kakor je prej živela pesem v najožji zvezi z zunanjim svetom, kakor je iz njega črpala motivov in življenja, tako prede zdaj sama iz sebe. Zunanji svet daje pesniku le trenutno impresijo, za drugo ga ne rabi. On vidi resnično življenje, a ga hoté prezira. V tem smislu se je razvila naša moderna. Sile so bile napete do skrajnosti, produciralo se je relativno jako veliko. In ni čuda: V vsakem najmanjšem naših mladih je živela vsa favstovska razcepljenost in vsa Zarathustrova modrost, ki se je povzpela do blaznega krika:

Nebo, nebo, le za trenutek grlu  
posodi mojemu bobneči grom —  
le enkrat zarjul bi rad,  
da čuje celi svet:  
Sovražim te, zalega  
človeška, iz srca!...

(Kazimir Radič: Titan. Str. 119.)

Ali smo prišli do viška estetske kulture ali pa bi dejali s Cankarjem, da je „zdaj tukaj veliki bankrot“? Bogve. Sodila bo zgodovina in druga antologija, ki se bo tam začejala, kjer je sedanja nehala. A eno vemo: Tudi sedanja struja subjektivizma in psihologije se že razkaja, in morda ni daleč čas, ko se razkroji. In ni čuda. Človek bi dal zvezke sedanjih pesmi za en sam Jenkov verz kljub tedanjemu rodoljubju in kljub slo-

venski marseillaisi in bi si želel z velikim bolnikom psihologije, Cankarjem, zopet krvavljavih časov.

In kaj sedaj? Razkroj moderne je dr. Ilešič čutil in zato pravi v uvodu: „Pesniški generaciji, ki je šla v narod po poezijo, je sledila v zadnjem času druga generacija, ki želi za narod delovati, učiti ga, ki ima torej voljo za socialno delovanje. To je reakcija, ki more soditi tudi literarno strujo, manj subjektivno, ki bo hotela bolj hipnotizirati kot biti hipnotizirana.“ (Uvod XV.) Dr. Ilešič je slutil to strujo in mi trdno upamo, da pride Narod, ki stopa po mirno začrtani poti proti višku vsestranske kulture, zmore vse krize in more soditi iz sebe umetnost, ki je njegova in zrasla z njim. Od „Alenčice“ do „himne heretikov“ razvoj, tesno spojen z narodnim življenjem — in po „himni heretikov“ zopet razvoj navzgor. Mi ga pričakujemo in ga pozdravljamo.

Dr. Ilešič je hotel dati svoji knjigi dvojni značaj: Zbrala naj bi cvetje slovenskega pesništva in obenem naj bi predstavljala njegov razvoj ter naj bi karakterizirala posamezne osebnosti naše literature. Ta dva namena se moreta velikokrat strniti, a še večkrat si lahko nasprotujeta. To se je zgodilo v tej knjigi. Vemo, da dr. Ilešič ne priznava in ne pozna našega estetskega naziranja, ki združuje dobro in lepo v metafizično harmonijo. Toda gotovo je tudi to, da mnogim pesmam v svoji zbirki ne more priznati umetniške vrednosti, naj jih gleda s kakršnimikoli očmi, in da te torej ne sodijo med — cvetje.

*Franz Bregar.*

**Hrvatsko kolo.** — Naučno-književni zbornik. — Knjiga II. Izdala Matica Hrvatska 1906. Str. 463. — Dorina, novela iz dalmatinske bodolarije, od Jakova Marinkovića, je dobila prvo nagrado, ki jo je razpisala Matica Hrvatska za sotrudnike svojega „Kola“, a to gotovo v prvi vrsti zato, ker njen obseg odgovarja predpisanim zahtevam. To je delo stare, mirne umetnosti, ki dela in se prav nič ne razburja pri tem ter tudi nima namena čitatelja razburjati. Ozadje novele je lepo: Mirno morje, velikanske mreže, ki so zajele milijone srebrnih sardel, stare propadajoče plemiške družine s svojimi zastarelimi mislimi in predsodki. V tem ozračju živi mlad par, ki ljubi, se veseli in trpi, kakor se to vedno godi v življenju in v novelah. Zlobni ljudje pa ne mirujejo, in že je izpodkopana sreča junaka in junakinje. On zboli, ona pa gre v kloster in mu streže ob smrti kot sestra Marija. Junaka končujeta z velikodušnim odpustitvijo, krivce pa zadene zaslužena kazen in — novele je konec. Vmes se vleče drobna nit ne preveč vsiljive tendence, ki obsoja stare plemiške razvade in navade ter proslavlja čilo moč rastočega demokratiškega duha. — Črtice J. Dražemovića, ki so bile odlikovane z drugo nagrado, so po večini dobre. Novejša, semintja jako srečna tehnika, globok občutek, sujeti zanimivi, dasi včasih preveč izbirani. Najkrepkejša po konceptiji in tehnično najboljša je zadnja črtica „Višnje s njezina groba“. Mlado dekle umrje, in mož, ki jo je ljubil, zasadi okoli groba višnje, da zrastejo iz njenega prahu. Višnje rastejo, cvetó, rodé. In ko zagriže prvo zrelo višnjo, se podedi in nje kri, njena srčna kri... Samomor na koncu pa je popolnoma nepotreben in neutemeljen. — Alberto Weber in Hermina Beklić sta skupaj spisala enodejansko dramsko legendo Ivan od Pomuka, ki je tudi dobila drugo nagrado. Večer smrti pomu-

škega junaka, ko padajo zvezde z neba in umirajo veliki ljudje. Ivana od Pomuka vržejo v vodo, a voda nosi svetnika in zvezde letajo z neba in mu spletajo krono. Kraljica je omedlela nad pažem, ki ga ji je prebodel ljubosumni mož, in kralj prestrašen maha z mečem po zlatem oblaku kresnic, ki ga je napadel. — Snov je izborna za dramsko legendo in pesnik ji je tudi znal vdihniti toplega in otroško nežnega legendarnega duha. Lepo je tisto razpoloženje zlatega poletnega neba, ko se godé na svetu veliki čudeži in jih človek z lahkim srcem veruje. Osebe pa so manj uspele. Kralj je prebrutalen, kraljica pa ni kraljica iz legende, kraljica-svetnica. To precej slabi enotni, krepki vtis. — Tudi spis našega rojaka dr. Fr. Ilešića: „Kačić-Miošić i slovinstvo u Slovenaca“ je bila prisojena nagrada za znanstvene razprave „Hrv. Kola“. Prof. Ilešić je mojster v svojem predmetu — to se mora priznati. V tej razpravi dokazuje, da je Kačić-Miošić vplival direktno na slovensko mlado, naraščajočo inteligenco v Gradcu, Mariboru in Ptujju ter indirektno tudi na širje slovenske sloje, ker je izpodbudil s svojim zgledom Kremplja, da je spisal svoje „Dogadivšine štajerske zemle“. Gospod pisatelj spominja filologe na znamenito dejstvo, da se je pokazal v nekaterih slovenskih knjigah iz XVIII. stoletja izraz „slovinski“ (kakor ga je rabil Kačić-Miošić), ter sklepa iz tega, da bi to utegnil biti važen dodatek pri raziskavanju hrvaško-slovenske literarne preteklosti. — Izmed drugih beletrističnih spisov se odlikuje zlasti „Grijež“, ki ga je napisal Svetozar Ritig, po čudovito slikovitem slavonskem jeziku in po junakih, ki resnično živijo in govoré, resnično ljubijo in umirajo. — Edini slovenski spis v tej zbirki je dr. Drag. Lončarjevo „Javno življenje pri Slovencih“. Pisatelj je hotel biti trezen in nepristranski in to je tudi po večini bil. Sicer je pa spis že znan iz knjižice „Politiško življenje Slovencev“, ki je izšla lansko leto. — V „Pregledu slov. književnosti god. 1905/1906“ je začrtal dr. Ilešić v kratkih potezih vse važnejše literarne pojave preteklega leta. Dasi se ne strinjamo z njim, ko presoja umetnost in njene pojave z raznih stališč, radi priznavamo, da je ohranil v svojem „Pregledu“ mirno objektivnost dobrega kritika. C.

Dr. F. D. Marušić: **Liječnikovi zapisci**. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Knjiga CCXCIII. do CCXCIV. Zagreb. 1906. Str. 103. — To so drobne škece enega samega prizora: Jesenska, oblačna noč, ko odpada že zadnje listje z dreves, večer, moreč dež, ko človek obupava nad dnevom in solncem. „Tukaj je vse vbogo, revno in žalostno. Žalostna je zemlja, ki je obudovela brez človeških rok in dela. Žalostne so hiše in domovi, ki v njih odmevajo glasovi uboštva, lakote in bolezni. Otrpnila je zemlja, ker so zarjaveli plugi in motike... In ljudje, naša rodna kri, ginejo v revščini, v strganjih cunjah, v duševni sužnosti, v predsodkih, lakoti, boleznih in v strahu, kaj bo jutri... Edina tolažba na zemlji jim je velika moč vere naših očetov, ki jih čaka po življenju.“ (Str. 5. 7.) Tako gre bolečina in obtožba skozi celo knjigo. V njej ni velikih dejanj, ni zanimivih slučajev, ni zapletkov in razvozlajev. Sama refleksija, spočeta na skalnatih poteh Zagorja, ko je vodila zdravnika težka dolžnost od hiše do hiše — sama neskončna jesenska noč z neprestanim dežjem, brez zarje in solnca.

Knjiga spominja na „Lovčeve zapiske“ Turgenjeva. Rodila je i lovčeve i zdravnikove zapiske ista bolečina. Toda Turgenjev je v prvi vrsti umetnik in psiholog: on slika celo dobo v nepregledni pisani vrsti njenih reprezentantov in molči o svoji sodbi in o lastni boli. On kot umetnik skriva in mori v sebi tendenco, a tem jasneje čuti čitatelj, da je cela doba, ki jo je obdelal umetnik, tendenciozna in da kriči do neba po pomoči in reformi. — Drugače zdravnik v svojih zapiskih. V njem ne govori toliko umetnik, ampak človek, ki se mu smilijo množice. Zato tudi ni dejanj v knjigi in ne izdelanih značajev, temuč le tožba in zadnji klic na pomoč. In tam, kjer je Turgenjev obvaroval ekstremov dober umetniški okus, tam je zapeljalo Marušića srce, ki je ganjeno in hoče geniti druge. Zato ne vidi nikjer upanja in misli, da je solnce za veke zašlo, ker je noč dolga. „Vsi tisti ljudje... vsi že namigujejo smrti. In čemu potem moja nemočna pomoč?“ (Str. 12.) In če potem kliče še: „Na pomoč, na pomoč, dokler ni solnce zašlo, dokler ne vsahne kri in ne zmrznejo solze!“ — je to klic, ki sam meni o njem, da bo brez-uspešen in nepotreben. Kako drugače končuje genialni ruski lovec svoje zapiske! Ko nas je peljal po vseh gozdih in poljih, kjer vzdihuje zadnje človeško gorje, ko nam je odprl vrata do vseh src in bajt, da nam je že duša polna resignacije in obupa, tedaj zapoje zadnjo svojo pesem v prozi „Les in stepa“. Žalostna je domačija do smrti, a lepa, lepa, in kmalu pridejo prvi pomladanski dnevi, „ko se vse okrog sveti in poka led, ko skozi težko paro tajajočega se snega že diši po segreti zemlji, po protalinkah, pod posevnimi žarki solnca, ko pojó upapolni škrjanci ter se z veselimi šumom in žuborenjem iz jarka v jarek prelivajo potoki...“ Tako končuje umetnik; kar on zamolči, to pripoveduje svetu solnce, zemlja, veter in potok. Dr. Marušić pa kliče, kliče na vseh straneh svoje knjige, in vse, kar pripoveduje, pripoveduje zato, da okrepi svoj obupni klic na pomoč. On ne služi svojim junakom in svoji umetnosti, ampak njegovi junaki in njegova umetnost služijo njemu. Dasi ima knjiga mnogo lepih mest, je vendar zaradi ene, neprestano ponavljane ideje enolična in moreča kakor večni jesenski dež. — ar.

Vjenceslav Novak: **Tito Dorčić**. Pripovijest. Zabavna knjižnica „Matice Hrvatske“. Svezak CCXCV do CCXCVI. Zagreb. 1906. Str. 219. Pisatelj, ki je umrl lansko leto, ni oznanjeval v svojih delih velikih misli in ni prerokoval bodočnosti. Delal je mirno in solidno, dajal nauke za praktično življenje in pripovedoval v maniri starejše umetnosti, ki je izgubila z njim med Hrvati enega izmed zadnjih svojih zastopnikov. Tako tudi njegov Tito Dorčić, ki ga je končal že z zadnjimi, pojemajočimi silami ravno tri mesece pred svojo smrtjo. Svojega junaka spremlja zvesto od zibelke do groba. Tito, sin Andrije, načelnika ribarjev v Senju, je vzrastel ob morju in v njem so se razvile do vrhunca vse ribarske zmožnosti, ki so živele že stoletja dolgo v njihovi rodovini, združeni od nekdanj z morjem in ribolovstvom. „Samo v tem smislu morem razumeti Lamarckovo descendenčno teorijo in Darwinovo selekcijo.“ (Str. 90.) In zato je morje njegovo polje in mreža in trnek njegovo orodje. A oče sili sina v šolo, ker mora postati več kot reven ribar. In Tito gre z jezo in nevoljo v šolo, zdelo gimnazijo, položi pravniške izpite — vsega se je naučil, a ni-